

СЕКЦІЯ 1 ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 343.62-053.2(4:477)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2023-5-1>

ДІТИ ЯК ЖЕРТВИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА: АНАЛІЗ АДАПТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Андрус'як Ірина Павлівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права і конституціоналізму
Національного університету «Львівська політехніка»
iryna.p.andrusiak@lpnu.ua
orcid.org/0000-0001-6887-0510

Мета статті полягає у дослідженні теоретико-правових аспектів адаптації правового регулювання статусу дітей як жертв домашнього насильства в контексті європейських стандартів. Використовується комплекс **підходів та методів**, зокрема синергетичного методу, що в контексті дослідження прав дітей як жертв домашнього насильства може виявитися корисним для розуміння взаємодії різних аспектів цього питання та для можливих шляхів оптимізації систем захисту прав дітей та сприятиме передбаченню біфуркаційних напрямів визначення параметрів системи. Метод правової адаптації вказує на еволюцію системи, репрезентуючи етапи, як система може адаптуватися до нових особливостей та еволюціонувати відповідно до змін у суспільному середовищі, а гуманістичний підхід вказує на особливу потребу захисту прав і свобод дитини як найвищої правової цінності.

Результати дослідження відображаються в аналізі правового статусу дитини, яка стала жертвою домашнього насильства. Зокрема, позиціоновано, що юридичні ознаки статусу дитини, яка стала жертвою домашнього насильства, включають: вік та правовий статус; право на особисту недоторканість; право на безпеку та захист; право на навчання та розвиток; право на забезпечення. Європейські стандарти щодо захисту дітей від домашнього насильства включають три етапи генезису та на сьогодні відображають еталони та випробувані позитивною практикою інституційні засоби, що можуть мати позитивний вплив на національну правову політику у цій сфері.

У висновку мотивовано, що недостатня свідомість громадськості та недостатнє законодавче забезпечення є ключовими проблемами. Важливо вжити заходів на рівні правотворення, включаючи реєстрацію повідомлення, розширення визначення домашнього насильства та забезпечення безпеки жертв. Реалізація європейських стандартів потребує спільних зусиль усіх суспільних сфер, включаючи уряд, громадські організації та міжнародних партнерів. Важливо отримати кращий досвід країни ЄС та впроваджувати його в національну практику. Запровадження ефективних механізмів реагування та співпраці між службами є необхідним кроком для виявлення та реагування на випадки домашнього насильства.

Ключові слова: домашнє насильство, європейські стандарти, захист дітей, інтеграція, адаптація, правова політика.

CHILDREN AS VICTIMS OF DOMESTIC VIOLENCE: ANALYSIS OF ADAPTATION OF EUROPEAN STANDARDS

Andrusiak Iryna Pavlivna,
Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory of Law and Constitutionalism
Lviv Polytechnic National University
iryna.p.andrusiak@lpnu.ua
orcid.org/0000-0001-6887-0510

The purpose of the article is to study the theoretical and legal aspects of the adaptation of the legal regulation of the status of children as victims of domestic violence in the context of European standards. A complex of **approaches and methods** is used, in particular the synergistic method, which in the context of researching the rights of children as victims of domestic violence may be useful for understanding the interaction of various

aspects of this issue and for possible ways to optimize systems for the protection of children's rights, and will contribute to the prediction of bifurcation directions for determining system parameters. The method of legal adaptation indicates the evolution of the system, representing the stages of how the system can adapt to new features and evolve in accordance with changes in the social environment, and the humanistic approach indicates the special need to protect the rights and freedoms of the child as the highest legal value.

The **results** of the study are reflected in the analysis of the legal status of a child who has become a victim of domestic violence. In particular, it is posited that the legal characteristics of the status of a child who has become a victim of domestic violence include: age and legal status; the right to personal integrity; the right to security and protection; the right to training and development; the right to security. European standards for the protection of children from domestic violence include three stages of genesis and today reflect benchmarks and institutional means tested by positive practice, which can have a positive impact on national legal policy in this area.

The **conclusion** argues that insufficient public awareness and insufficient legislative support are key challenges. It is important to take measures at the legislative level, including registering a report, expanding the definition of a household and ensuring the safety of victims. The implementation of European standards requires the joint efforts of all social spheres, including the government, public organizations and international partners. It is important to get the best experience of the EU country and implement it in the national practice. Implementation of effective response mechanisms and cooperation between services is a necessary step to detect and respond to incidents of domestic violence.

Key words: domestic violence, European standards, child protection, integration, adaptation, legal policy.

Вступ. Актуальність вивчення проблематики прав дітей як жертв домашнього насильства в контексті європейських стандартів зумовлена цілою низкою факторів. По-перше, домашнє насильство становить серйозну загрозу для фізичного, психологічного та емоційного розвитку дітей, негативний вплив такого середовища на їхнє здоров'я та загальний стан важко переоцінити. По-друге, інтеграція європейських стандартів у правову систему країни має велике значення для створення ефективних механізмів захисту прав дітей, що особливо важливо у контексті євроінтеграційних процесів України та поглиблення її інтеграції у європейську правову спільноту. По-третє, дослідження такої теми дозволяє виявити прогалини та недоліки в законодавстві та практиці України щодо захисту прав дітей від домашнього насильства, вказане має послужити основою для розробки та впровадження ефективних заходів та програм. По-четверте, аналіз європейських стандартів дозволяє врахувати найкращий досвід у цій сфері та впровадити його в національну практику, що сприятиме покращенню якості захисту прав дітей в Україні.

Методологія та стан дослідження. Аналіз проблем інтеграції правової політики нашої держави до європейських стандартів передбачає застосування синергетичного методу, що в контексті дослідження прав дітей як жертв домашнього насильства може виявитися корисним для розуміння взаємодії різних аспектів цього питання та для можливих шляхів оптимізації систем захисту прав дітей. Зокрема, передбачає біфуркаційний напрям визначення параметрів системи, оскільки ідентифікує ключові параметри та змінні, що впливають на девальвацію системи захисту, та дає можливість врахувати нові соціозмінні детермінанти правової реальності, що впливають на цю групу членів суспільства.

Метод правової адаптації вказує на еволюція системи, репрезентуючи етапи, як система може адаптуватися до нових особливостей та еволюціонувати відповідно до змін у суспільному середовищі. Гуманістичний підхід вказує на особливу потребу захи-

сту прав і свобод дитини як найвищої правової цінності.

Деякі аспекти правової політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству досліджували такі науковці, як: Н. Бортник, І. Хомишин, І. Жаровська, В. Ковальчук, Н. Ортинська та інші. Проте окремі аспекти потребують додаткового аналізу, особливо щодо запобігання насильства в нових умовах військової реальності, євроінтеграційних прагнень держави та потребі оновлення правової політики.

Метою статті є дослідження теоретико-правових аспектів адаптації правового регулювання статусу дітей як жертв домашнього насильства в контексті європейських стандартів.

1. Правовий статус дитини, яка стала жертвою домашнього насильства

Дитина, яка стає жертвою домашнього насильства, опиняється в надзвичайно вразливому становищі, оскільки створюється серйозна проблема, яка має великі негативні наслідки для її фізичного, емоційного та психологічного розвитку. Поширеність такого насильства є вражаючою, за оцінками від 133 до 275 мільйонів дітей щороку піддаються такому насильству (World report on violence against children, 2006).

Однією з основних характеристик таких випадків є те, що дитина перебуває у безпосередньому оточенні осіб, які повинні б захищати її і забезпечувати безпеку та добробут, але, на жаль, у випадках домашнього насильства саме ці особи стають джерелом загроз та небезпеки. Як вказують англійські експерти: «Дім не завжди є безпечним місцем для життя; насправді, для дорослих і дітей, які живуть в умовах домашнього та сімейного насильства, дім часто є місцем, де відбувається фізичне, психологічне та сексуальне насильство» (Bradbury-Jones, Isham, 2020).

К. Кендалл-Такетт вказує, що з точки зору їх частоти та впливу насильство в найближчому сімейному контексті є однією з найсерйозніших форм віктимізації (Kendall-Tackett, 2003). Фізичне насильство над дитиною може призвести до наслідків, які можуть мати довготри-

валі чи навіть невиліковні наслідки. Психологічне та емоційне насильство може викликати серйозні порушення в емоційному стані, соціальному адаптуванні та психічному здоров'ї дитини. Дитина, яка стає жертвою домашнього насильства, часто відчуває внутрішню конфліктність, почуття вини, страху та невпевненості. Вона може втрачати довіру до навколишніх та гіпотетично у майбутньому їй буде проблемно встановлювати нормальні взаємини.

Більш того, дитина, яка переживає домашнє насильство, може вирости в особу з порушеннями адаптації до соціуму та виявляти агресивну чи антигромадянську поведінку. Тому надзвичайно важливо вчасно виявляти та запобігати випадкам домашнього насильства щодо дітей, а також надавати їм відповідну підтримку та захист, забезпечення безпеки та добробуту дитини повинно бути пріоритетом для всіх членів суспільства.

Юридичні ознаки статусу дитини, яка стала жертвою домашнього насильства, включають: вік та правовий статус (дитиною є особою, яка не досягла повноліття, у багатьох юрисдикціях це означає особу, яка не досягла 18 років); право на особисту недоторканість (дитина має право на захист своєї фізичної та психічної недоторканості, включаючи захист від будь-якої форми насильства); право на безпеку та захист (дитина має право на захист від будь-яких загроз чи форм насильства, включаючи домашнє); право на навчання та розвиток (дитина має право на доступ до освіти та можливості для свого повноцінного фізичного, соціального та емоційного розвитку); право на забезпечення (батьки та опікуни повинні забезпечити дитину належним житлом, харчуванням та доступом до медичних послуг).

Такий статус позиціоновано через комплекс прав дитини, що субординується з обов'язком родини забезпечити найкращі інтереси дитини та обов'язком її виховання. Тут варто розуміти, що ідеологічно-правова парадигма сучасності ідеологічно постулює первинності інтересів дитини. Домашнє насильство в контексті виховання – дуже серйозна проблема, яка впливає на права та добробут дітей, важливо розуміти, що виховання повинне обґрунтовуватися на повазі до правди та гідності дитини і як основна засада закріплена в багатьох міжнародних конвенціях, зокрема ключовою є Конвенція ООН про права дитини.

Будь-яка форма насильства як засіб виховання є неприпустимим, особливо фізичне насильство, спрямоване проти дитини, заборонене в демократичній державі і може включати удари, плескання, фізичні емоційні рухи тощо. Проте слід звернути увагу, що найсерйознішим видом для дитини-жертви є сексуальне насильство. Психологічне та емоційне насильство полягає у використанні способів впливу, що завдають психологічну травму чи призводять до нервових пошкоджень, також є формою насильства, з-поміж яких ігнорування, приниження, погрози, ізоляція тощо. Звуження можливостей дитини отримувати освіту, вибирати хобі чи володіти особистими ресурсами також є порушенням її прав, що

характеризує економічну форму насильства щодо дітей. Дослідниця К. Кандела вказує, що насправді всі форми насильства – емоційне, економічне та фізичне – взаємопов'язані й базуються на прагненні влади та контролю. Вона також вказує, що додавання до визначення примусового контролю може ефективно вирішити складні проблеми, з якими стикаються ці жертви (Candela, 2016).

Такий фактор впливу на дитину, як примусовий контроль, особливо з боку батьків, може передбачати численні види поведінки з боку кривдників, включаючи насильство, погрози, переслідування, постійний моніторинг, мікрорегуляцію повсякденного життя, емоційне, економічне та сексуальне насильство, ізоляцію, заперечення та маніпуляції (Katz, Nikupeteri, Laitinen, 2020). Наприклад, у Великій Британії на нормативному рівні визначено, що контроль і примусова поведінка є центральною частиною домашнього насильства. У 2015 прийнято Закон про тяжкі злочини в Англії та Уельсі (Serious Crime Act, 2015), який визнає кримінальним злочином примусову або контрольовану поведінку у сім'ї чи інтимних стосунках. Ця подія сприяла більшій обізнаності у Великій Британії про те, що домашнє насильство – це не випадки насильства, а часто модель поведінки контролю та примусу, яка використовується кривдниками протягом тривалого періоду часу для контролю та домінування над іншою людиною (Stark, Hester, 2019).

Важливо розглядати альтернативні методи виховання, які сприяють розвитку навичок та особистісного зростання дитини, такі як позитивні заохочення та діалог, тому важливо, щоб заходи протидії домашньому насильству включали і заходи у суміжній сфері, зокрема правовій освіченості батьків, важливо підтримувати навчання батьків з питань альтернативних методів виховання та сприяти розвитку навичок ефективного батьківства. З огляду на всі ці аспекти необхідно створити ефективні механізми протидії домашньому насильству в контексті виховання, забезпечивши безпеку та захист прав дітей.

2. Європейські стандарти щодо захисту дітей від домашнього насильства

Першим ключовим етапом у формуванні правового статусу дитини в Європі стала прийнята у 1959 році Декларація ООН про права дитини. Цей історичний документ встановив загальні принципи та стандарти, які визнавали права кожної дитини, незалежно від її соціального чи економічного статусу. Він заклав основу для майбутнього захисту та гарантування прав дитини як невід'ємної складової частини загальних прав людини.

Другим вирішальним етапом було прийняття Конвенції ООН про права дитини в 1989 році, котра визнавала права дитини як невід'ємну та неподільну частину загальних прав людини. Конвенція встановила широкий спектр прав та свобод для дітей, включаючи право на життя, розвиток, участь у справах, освіту та захист від будь-якої форми насильства чи зловживання.

Ці два етапи виявилися визначальними у розвитку правового статусу дитини в Європі.

Вони визначили принципи та стандарти, які стали фундаментом для подальшого захисту та гарантування прав кожної дитини у сучасному світі.

Поряд з цим третій етап характеризує широкий спектр конкретних стандартів, які були прийняті Європейським Союзом та Радою Європи, спрямовані на захист прав дітей від домашнього насильства. Одним із ключових стандартів є Європейська конвенція про попередження та боротьбу з насильством у сім'ї та насильством щодо жінок та домашнього насильства (відома як Стамбульська конвенція). Цей правовий інструмент надає детальну нормативну базу для запобігання та протидії домашньому насильству, включаючи захист дітей.

Також слід зазначити Директиву Європейського Союзу про боротьбу з домашнім насильством, яка встановлює мінімальні стандарти та заходи для захисту жертв домашнього насильства, включаючи дітей, надає правову основу для держав-членів ЄС для розробки національних стратегій та програм у цій сфері.

Серед інших інструментів та програм, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству, можна виділити: національні програми з протидії домашньому насильству (багато країн розробляють та впроваджують свої національні програми з метою запобігання та протидії домашньому насильству, вони можуть включати у себе низку заходів, таких як освітні кампанії, підтримка жертв, профілактика та консультування); гарячі лінії та центри допомоги (створення гарячих ліній та центрів допомоги для жертв домашнього насильства є важливим кроком у наданні швидкої та конфіденційної підтримки); освітні та інформаційні кампанії (програми та кампанії, спрямовані на підвищення свідомості суспільства щодо проблеми домашнього насильства та способів його запобігання); спеціалізовані служби для дітей (створення центрів та організацій, які надають спеціалізовану психологічну та психосоціальну допомогу дітям, які стали жертвами домашнього насильства); професійна підготовка для фахівців (навчання фахівців у галузі права, соціальної роботи, медицини та інших сфер щодо виявлення, підтримки та захисту дітей, які стали жертвами домашнього насильства); медична та психологічна допомога (забезпечення доступу до якісної медичної та психологічної допомоги для дітей, які потребують підтримки після випадків домашнього насильства); підтримка для сімей (програми, спрямовані на забезпечення сімей психологічної, фінансової та правової підтримки з метою запобігання домашньому насильству). Ці інструменти та програми є важливими складниками у системі протидії домашньому насильству та забезпечення безпеки та добробуту дітей. Їх ефективне впровадження та функціонування допомагає створити безпечне та підтримуюче середовище для дітей у сім'ях.

3. Виклики для України у впровадженні європейських стандартів: перспективи та можливості

У межах цього дослідження слід зосередити увагу на проблемах, що виникають у зв'язку з домашнім насильством, таким соціальний фактор важко переоцінити, адже він стосується не лише конкретно жертв, але й має негативний вплив на всі сфери суспільства.

Однією з ключових проблем є недостатність свідомості суспільства щодо масштабів проблеми домашнього насильства та його впливу на дитинство та підлітковий вік, що часто зумовлено культурними чи стереотипними уявленнями, які ускладнюють виявлення та реагування на випадки насильства в родині.

Значущим аспектом є також недостатнє законодавче забезпечення та ефективна система запобігання та протидії домашньому насильству, спеціально спрямована на захист прав дітей як особливо вразливої соціальної групи, тому вагомо здійснити моніторинг діяльності щодо адаптації та впровадження європейських стандартів у національну законодавчу базу та практику.

Слід відзначити, що реалізація таких стандартів вимагає комплексного підходу та спільних зусиль уряду, громадськості, міжнародних організацій та громадянського суспільства, котре передбачає покращення правового регулювання, підвищення кваліфікації фахівців у сфері соціальної роботи, медицини та права, а також зміцнення системи психосоціальної підтримки для дітей, які стали жертвами домашнього насильства.

Україні важливо врахувати позитивний досвід та кращі практики країн Європейського Союзу у впровадженні європейських стандартів щодо захисту прав дітей від домашнього насильства. Це може включати обмін досвідом, підтримку та спільні проекти з міжнародними партнерами. До таких практик віднесемо розвиток ефективної системи соціальних служб та психосоціальної підтримки; створення міждисциплінарних робочих груп та комісій, оскільки важливою є співпраця між правоохоронними органами, соціальними працівниками, медичним персоналом та іншими фахівцями для виявлення та реагування на випадки домашнього насильства; освіта та підвищення кваліфікації фахівців; публічні кампанії та освітні програми; запровадження спеціалізованих центрів та гарячих ліній, а в умовах сучасних політичних подій переведення окремих територіальних органів, що перебувають недалеко від арили бойових дій, на дистанційну форму праці; обмін досвідом та спільні проекти з іншими країнами та міжнародними організаціями, які мають успішну практику у розв'язанні проблеми домашнього насильства.

У контексті удосконалення запобігання та протидії насильству доречно вжити заходів протворчого характеру. Введення обов'язкової реєстрації всіх випадків домашнього насильства та створення ефективних механізмів моніторингу та аналізу цих даних, зокрема, реальне ефективне функціонування Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Розширення визначення

домашнього насильства, зокрема слід розглянути можливість внесення поправок до ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» з метою більш точного та комплексного визначення цього явища та додання до форм насильства примусовий контроль та насильство у інформаційних мережах, зокрема у соціальних. Необхідно розглянути можливість удосконалення процедур щодо забезпечення анонімності та безпеки для жертв домашнього насильства, зокрема дітей, та розроблення програм протидії цьому негативному явищу в умовах війни.

У практиологічному аспекті потребує удосконалення реагування органів соціального захисту, зокрема необхідно встановити чіткі механізми співпраці між правоохоронними органами, службами соціального захисту та навчальними закладами для ефективного виявлення та реагування на випадки домашнього насильства щодо дітей.

Висновки. Дитина, яка потрапляє у ситуацію домашнього насильства, опиняється в надзвичайно вразливому становищі, що негативно впливає на її фізичний, емоційний та психологічний розвиток. Дитина перебуває у безпосередньому оточенні тих, хто має забезпечити її безпеку та добробут. Проте в разі домашнього насильства саме ці особи стають джерелом небезпеки, що може мати серйозні наслідки для емоційного стану, соціальної адаптації та психічного здоров'я.

У визначенні правового статусу дитини в Європі значущими кроками були прийняті Декларації ООН про права дитини у 1959 році та Конвенції ООН про права дитини у 1989 році. Обидва документи надали загальні принципи та стандарти, які гарантують права кожної дитини, незалежно від її соціального чи економічного статусу, встановивши їх як невід'ємну складову частину загальних прав людини. У додаток до цього Європейський Союз та Рада Європи прийняли низку спеціальних стандартів, спрямованих на захист дітей від домашнього насильства, включаючи Стамбульську конвенцію та Директиву ЄС про боротьбу з домашнім насильством.

Недостатня свідомість громадськості та недостатнє законодавче забезпечення є ключовими проблемами. Важливо вжити заходів на рівні правотворення, включаючи реєстрацію повідомлення, розширення визначення домашнього насильства та забезпечення безпеки жертв. Реалізація європейських стандартів потребує спільних зусиль усіх суспільних сфер, включаючи уряд, гро-

мадські організації та міжнародних партнерів. Важливо отримати кращий досвід країни ЄС та впроваджувати його в національну практику. Запровадження ефективних механізмів реагування та співпраці між службами є необхідним кроком для виявлення та реагування на випадки домашнього насильства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. World report on violence against children. Geneva : United Nations. 2006. URL: <https://resourcecentre.savethechildren.net/node/2999/pdf/2999.pdf>. (дата звернення: 28.10.2023).
2. Bradbury-Jones C., Isham L. The pandemic paradox: The consequences of COVID-19 on domestic violence. *J Clin Nurs*. 2020. Vol. 29 (13–14) P. 2047–2049. DOI: 10.1111/jocn.15296.
3. Kendall-Tackett K.A. Treating the lifetime health effects of childhood victimization. Kingston : Civic Research Institute, 2003.
4. Candela K. Protecting the Invisible Victim: Incorporating Coercive Control in Domestic Violence Statutes. *Family Court Review*. 2016. Vol. 54, Is. 1. *Special Issue: Mental Illness in the Family*. P. 112–125.
5. Katz E., Nikupeteri A., Laitinen M. When Coercive Control Continues to Harm Children: Post-Separation Fathering, Stalking and Domestic Violence. *Child Abuse Review* 2020 Vol. 29, Is. 4. P. 310–324.
6. Serious Crime Act 2015. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/contents/enacted> (дата звернення: 28.10.2023).
7. Stark E., Hester M. Coercive control: Update and review. *Violence Against Women*. 2019. Vol. 25. P. 81–104. URL: <https://doi.org/10.1177/1077801218816191> (дата звернення: 28.10.2023).

REFERENCES:

1. World report on violence against children. (2006). Geneva: United Nations. Retrieved from: <https://resourcecentre.savethechildren.net/node/2999/pdf/2999.pdf>.
2. Bradbury-Jones, C., Isham, L. (2020). The pandemic paradox: The consequences of COVID-19 on domestic violence. *J Clin Nurs*. Vol. 29 (13–14) P. 2047–2049. DOI: 10.1111/jocn.15296.
3. Kendall-Tackett, K.A. (2003). Treating the lifetime health effects of childhood victimization. Kingston: Civic Research Institute.
4. Candela, K. (2016). Protecting the Invisible Victim: Incorporating Coercive Control in Domestic Violence Statutes. *Family Court Review*. Vol. 54, Is. 1. *Special Issue: Mental Illness in the Family*. P. 112–125.
5. Katz, E., Nikupeteri, A., Laitinen, M. (2020). When Coercive Control Continues to Harm Children: Post-Separation Fathering, Stalking and Domestic Violence. *Child Abuse Review*. Vol. 29, Is. 4. P. 310–324.
6. Serious Crime Act (2015). Retrieved from: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/contents/enacted>.
7. Stark, E., Hester, M. (2019). Coercive control: Update and review. *Violence Against Women*. Vol. 25 P. 81–104. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/1077801218816191>.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2023
The article was received 19 October 2023